

APOSTOLISKT BREV AV
DEN HELIGE FADERN FRANCISKUS

Som jag har längtat!

Desiderio desideravi

Om Guds folks
inövning i liturgin

SOM JAG HAR LÄNGTAT!

DESIDERIO DESIDERAVI

SOM JAG HAR LÄNGTAT!

DESIDERIO DESIDERAVI

APOSTOLISKT BREV

AV DEN HELIGE FADERN FRANCISKUS
TILL BISKOPAR, PRÄSTER OCH DIAKONER,
GUDSVIGDA OCH LEKFOLK

OM GUDS FOLKS INÖVNING I LITURGIN

VERITAS FÖRLAG
BOX 2150
103 14 STOCKHOLM
VERITAS@KATOLSKAKYRKAN.SE
WWW.VERITASFORLAG.SE

ORIGINALETS TITEL

*LETTERA APOSTOLICA DESIDERIO DESIDERAVI DEL SANTO
PADRE FRANCESCO AI VESCOVI, AI PRESBITERI
E AI DIACONI, ALLE PERSONE CONSACRATE E AI FIDELI LAICI
SULLA FORMAZIONE LITURGICA DEL POPOLO DI DIO*

© DICASTERO PER LA COMUNICAZIONE |
LIBRERIA EDITRICE VATICANA 2022

IMPRIMATUR

STOCKHOLM DEN 9 AUGUSTI 2022
+ ANDERS KARD. ARBORELIUS, BISKOP AV STOCKHOLM

© VERITAS FÖRLAG 2022
ÖVERSÄTTNING ANDERS EKENBERG

TRYCK NORRA SKÅNE OFFSET, KLIPPAN
ISBN 978-91-89506-12-1 (TRYCK)
ISBN 978-91-89506-13-8 (E-BOOK)

*Desiderio desideravi hoc Pascha manducare
vobiscum, antequam patiar (Luk 22:15)*

1. Mina kära bröder och systrar,

efter att tidigare ha skrivit enbart till biskoparna, vilket jag gjorde efter publiceringen av motu proprio *Traditionis custodes*, önskar jag med detta brev nå er alla.¹ Jag vill dela med mig till er av några reflexioner över liturgin, som är en grundläggande dimension av kyrkans liv. Ämnet är omfattande och förtjänar uppmärksamhet i var och en av sina många aspekter. Med denna skrivelse avser jag dock inte att behandla frågan på ett uttömmande sätt. Jag vill helt enkelt lägga fram några tankar som kan vara till hjälp att betrakta den kristna gudstjänstens skönhet och sanning.

Liturgin – frälsningshistoriens »idag«

2. »Som jag har längtat efter att få äta denna påskmåltid med er innan mitt lidande börjar« (Luk 22:15). Jesu ord, som inleder berättelsen om den sista måltiden, är som en springa

genom vilken vi får en överraskande möjlighet att aningsvis se djupet i den kärlek som den allraheligaste Treenighetens personer har till oss.

3. Petrus och Johannes fick i befallning att förbereda påskmåltiden. Men i själva verket har hela skapelsen, historien som helhet – som nu till sist var på väg att uppenbaras som en frälsningshistoria – varit en enda stor förberedelse för denna måltid. Petrus och de andra är med vid bordet, omedvetna men ändå nödvändiga. Nödvändiga eftersom varje gåva, för att kunna vara en gåva, måste ha någon som vill ta emot den. I det här fallet är skillnaden mellan gåvans väldighet och litenheten hos dem som tar emot den oändlig, och det kan inte få oss att annat än förundras. Ändå anförtros denna gåva tack vare Herrens barmhärtighet till apostlarna, för att sedan kunna räckas vidare till varje man och kvinna.

4. Ingen hade förtjänat att få ta plats vid måltiden, utan alla hade blivit inbjudna. Eller rättare sagt: alla hade dragits dit av den brinnande längtan som Jesus hade att få äta denna påskmåltid med dem. Han vet att han är lammet vid denna påskmåltid, han vet att det är han som är påskoffret. Detta är det alldeles nya och speciella med denna måltid, det enda verkligt nya i historien, det som gör denna måltid unik och därför till »den sista måltiden«, en som inte kan upprepas.

Samtidigt: hans gränslösa längtan att få återupprätta denna gemenskap med oss, vilket var och förblir hans ursprungliga avsikt, den kommer inte att vara tillfredsställd förrän varje människa, *från alla stammar och språk och länder och folk* (Upp 5:9), får äta hans kropp och dricka hans blod. Av det skälet blir samma måltid närvarande ständigt på nytt till dess han återkommer, nämligen när man firar eukaristin.

5. Världen vet det ännu inte, men alla är *bjudna till Lammets bröllopsmåltid* (Upp 19:9). För att kunna delta i denna festmåltid är allt som krävs att man har trons bröllopsklädnad, som man får genom att lyssna till hans ord (jfr Rom 10:17). Kyrkan syr den klädnaden så att den passar var och en, och den är strålande vit eftersom den har *tvättats ren i Lammets blod* (Upp 7:14). Vi får inte tillåta oss ens ett enda ögonblicks rast och vila så länge vi vet att inte alla har nåtts av inbjudan till måltiden, eller att andra har glömt bort den eller har gått vilse genom de många vändningar som det mänskliga livet tar sig. Det var detta jag avsåg när jag skrev att jag »drömmer om att kunna sätta missionen först, att stimulera den så att den kan förändra allt. Vi måste leda kyrkan på ett ändamålsenligt sätt så att hennes sedvänjor, sätt att göra saker på, tider och program, språk och strukturer kan evangelisera dagens värld, snarare än att bevara kyrkan som hon alltid varit«. ² Jag vill detta för att alla ska kunna ta plats vid Lammets offermåltid och få sitt liv från honom.

6. Redan innan vi har besvarat hans inbjudan – långt dessförinnan! – finns hans längtan efter oss där. Vi kanske inte är medvetna om det, men varje gång vi beger oss till mässan är den första anledningen till det att vi dras dit av hans längtan efter oss. Svaret vi från vår sida kan ge – ett svar som samtidigt kräver stor andlig uppoffring – är, som alltid, att underkasta oss hans kärlek, låta oss dras av honom. Varje vårkommunion, vårt mottagande av hans kropp och blod, var något han önskade redan vid den sista måltiden.

7. Det som det brutna brödet innehåller är Jesu kors, hans offer i en lydriad grundad i kärleken till Fadern. Om vi inte hade haft den sista måltiden, alltså detta rituella föregripande av hans död, skulle vi aldrig ha kunnat förstå hur detta att han lät sig dömas till döden i själva verket var den stora och unika akten av fullkomlig gudsdyrkan, den som är Fadern till glädje, den enda sanna gudstjänstakten. Bara några få timmar efter måltiden hade apostlarna vid Jesu korsfästelse – om de hade kunnat inse den fulla innebörden i vad som skedde – kunnat se vad han hade menat när han talade om sin offrade kropp och sitt utgjutna blod. Och det är detta vi firar åminnelsen av i varje eukaristi. När den uppståndne återvänder från de döda och bryter brödet med lärjungarna i Emmaus, och när han gör det med lärjungarna som återvänt till Galileiska sjön för att fånga fisk – i stället för människor

– så öppnar denna handling, brödbrytandet, deras ögon. Den botar dem från den blindhet de drabbats av genom förfäran inför korset, och den gör att de kan »se« den uppståndne, tro på uppståndelsen.

8. Tänk er att vi på något sätt hade kunnat komma till Jerusalem efter pingsten och inte bara ville få veta något om Jesus från Nasaret utan fortfarande kunna få möta honom. Då hade vi inte haft någon annan möjlighet än att söka upp hans lärjungar och höra hans ord och se hans handlingar, mer levande än någonsin. Vi skulle inte ha haft någon annan möjlighet att verkligen möta honom än att delta i gemenskapens firande. Därför har kyrkan alltid bevarat Herrens befallning »Gör detta till min åminnelse« som sin allra dyrbaraste skatt.

9. Redan från allra första början var kyrkan medveten om att eukaristin inte var en om än aldrig så helig och upphöjd upprepning av Herrens sista måltid. En sådan skulle inte ha haft någon mening, och ingen skulle ha kunnat – i all synnerhet inför Marias, Herrens moders, ögon – iscensätta denna höjdpunkt i Mästarens liv. Redan från allra första början fattade kyrkan, tack vare den helige Andes upplysning, att det som trädde fram hos Jesus, det man kunde se med ögonen och röra vid med händerna, hans ord och handlingar, det in-

karnerade Ordet som konkret person – allt detta hos honom hade övergått till firandet av sakramenten.³

Liturgin – en plats där vi möter Kristus

10. Här ligger all den mäktiga skönhet som liturgin har. Om uppståndelsen för oss bara var ett begrepp, en idé, en tanke; om den uppståndne för oss bara var ett minne av andras minne, om än aldrig så auktoritativa personers, som till exempel apostlarna; om vi inte också hade fått möjlighet att verkligen möta honom – så skulle vi därmed säga att det nya som framträdde hos Ordet som blivit kött hade tagit slut. Men i stället är inkarnationen – förutom att vara den enda verkligt nya händelse som historien känner – också det sätt som den heliga Treenigheten har valt för att öppna vägen för oss till gemenskap med sig. Kristen tro är antingen ett möte med honom som levande, eller så finns den inte alls.

11. Liturgin garanterar för oss att ett sådant möte är möjligt. Vi har ingen glädje av en vag påminnelse om den sista måltiden. Vi måste få vara med vid den måltiden, höra hans röst, äta hans kropp och dricka hans blod. Vi behöver *honom*. I eukaristin och i alla sakrament garanteras vi möjligheten att få möta Herren Jesus så att kraften i hans påskmysterium når fram till oss. Den räddande kraften i Jesu offer, i varje ord han säger, i varje handling han gör, i hans blick och känsla

når oss genom firandet av sakramenten. Det är jag som är Nikodemos, den samariska kvinnan, den demonbesatte i Kafarnaum, den lame i Petrus hus, synderskan som blir förlåten, kvinnan som lider av blödningar, Jairos dotter, den blinde i Jeriko, Sackaios, Lasaros; det är jag som är rövaren och Petrus, som båda får förlåtelse. Herren Jesus, som offrades på korset och aldrig mer dör, som lever för evigt med tecknen på sitt lidande,⁴ fortsätter att förlåta oss, hela oss, rädda oss genom sakramentens kraft. Detta är det konkreta sätt på vilket han, i linje med inkarnationen, visar oss sin kärlek. Det är så han tillfredsställer sin egen törst efter oss, den törst han gav uttryck för på korset (Joh 19:28).

12. Vårt första möte med hans påsk är den händelse som präglar alla troendes liv: vårt dop. Det innebär inte en inre anslutning till hans sätt att tänka eller att man skriver under på en uppförandekod som föreskrivs. Dopet innebär att man sänks ner i hans lidande, död, uppståndelse och himmelfärd. Detta är inget magiskt: magi är raka motsatsen till vad det rör sig om i sakramenten, eftersom magin ger sken av att ha makt över Gud, och därför är magi något som kommer från Frestaren. I fullkomlig kontinuitet med inkarnationen ges oss i dopet möjligheten, i kraft av Andens närvaro och handlande, att dö och uppstå med Kristus.

13. Det sätt som detta sker på är verkligen starkt och uttrycksfullt. Bönen om välsignelse över dopvattnet⁵ visar oss att Gud skapat vattnet just med tanke på dopet. Det innebär att när Gud skapade vattnet, så tänkte han på vårt dop, vars och ens dop. Samma tanke följde honom sedan hela vägen genom hans handlande i frälsningshistorien varje gång han, alldeles avsiktligt, använde sig av vatten som medel för sitt räddningsverk. Det är som om han, efter att ha skapat vattnet, ville fullkomna det genom att så småningom låta det bli dopvatten. Så ville han fylla det med Anden, som svävade över vattnen (1 Mos 1:2) för att vattnet skulle innehålla, inom sig gömma, kraften att helga. Han använde vatten för att återföda mänskligheten genom syndafloden (1 Mos 6:1–9, 29). Han rådde över vattnet och delade det för att öppna en väg till friheten genom Röda havet (jfr 2 Mos 14). Han helgade vattnet i Jordan genom att Ordet, genomdränkt av Anden, sänktes ner i det (jfr Matt 3:13–17; Mark 1:9–11; Luk 3:21–22). Till sist blandade han vattnet med sin Sons blod: Andens gåva oskiljaktigt förenad med den gåva som Lammets liv och död innebar, lammet som slaktades för oss, och från hans genomstungna sida utgöt han det över oss (Joh 19:34). Det är i det vattnet vi har blivit nedsänkta, för att genom dess kraft bli infogade i Kristi kropp och få uppstå till odödligt liv med honom (jfr Rom 6:1–11).

Kyrkan – Kristi kropps sakrament

14. Som Andra Vatikankonciliet har påmint oss om med citat från skrifterna, kyrkofäderna och liturgin – den sanna traditionens grundpelare – var det ur Kristi sida, när han sov dödens sömn, som »hela kyrkans underbara sakrament« sprang fram.⁶ Parallellen mellan den förste Adam och den nye Adam är frapperande: liksom Gud formade Eva ur den förste Adams sida, efter att ha försänkt honom i djup sömn, så föds också den nya Eva och kyrkan ur den nye Adams sida när han sover dödens sömn på korset. Vår förundran väcks av de ord vi kan föreställa oss att den nye Adam gjorde till sina när han såg på kyrkan: »Den här gången är det ben av mina ben och kött av mitt kött!« (1 Mos 2:23). Genom att ha kommit till tro på hans ord och stigit ner i dopets vatten har vi blivit ben av hans ben och kött av hans kött.

15. Utan detta inlemmande i Kristi kropp finns det ingen möjlighet att tjäna och dyrka Gud helt och fullt. Det finns i själva verket bara en enda akt av gudsdyrkan som är fullkomlig och är Fadern till glädje, nämligen Sonens lydnad, den som kommer till uttryck i hans död på korset. Den enda möjlighet vi har att ta del i hans offer är att bli söner i Sonen. Detta är den gåva vi har fått. Det subjekt som agerar i liturgin är alltid och endast Kristus i förening med sin kyrka, Kristi mystiska kropp.

Liturgins teologiska innebörd

16. Vi är konciliet – och den liturgiska rörelsen som föregick det – tack skyldiga för återupptäckten av liturgins teologiska innebörd och dess betydelse i kyrkans liv: de allmänna principer som formuleras i *Sacrosanctum concilium* och har legat till grund för liturgireformen. De är också fortsatt grundläggande för främjandet av det fullständiga, medvetna, aktiva och fruktbara deltagandet i liturgin,⁷ som är »den primära och oundgängliga källa från vilken de troende har att hämta sann kristen anda«.⁸

Med detta brev vill jag helt enkelt inbjuda hela kyrkan att återupptäcka, värna om och leva ut den sanning och den kraft som ligger i den kristna gudstjänsten. Jag vill att den kristna gudstjänstens skönhet och det som med nödvändighet följer av den inte ska få fördäras av en ytlig och stympad förståelse av dess värde eller, ännu värre, av exploatering av den till tjänst för någon ideologisk uppfattning, oavsett av vilken nyans. Jesu översteprästerliga förbön vid den sista måltiden att de alla ska vara ett (Joh 17:21) är en dom över alla våra kontroverser kring det brutna brödet, »barmhärtighetens sakrament, enhetens tecken, kärlekens band«.⁹

Liturgin – ett motmedel mot den andliga världslighetens gift

17. Vid olika tillfällen har jag varnat för en farlig frestelse för kyrkans liv som jag har kallat »andlig världslighet«. Jag gick

in utförligt på detta i uppmaningen *Evangelii gaudium* (nr 93–97). Där pekade jag på gnosticism och neo-pelagianism som två med varandra förbundna tendenser som ger näring åt andlig världslighet.

Den första reducerar den kristna tron till en subjektivism som »till sist håller personen fången i hennes egna tankar och känslor«. ¹⁰ Den andra räknar inte med nåden och »leder till en narcissistisk och auktoritär elitism, där man i stället för att evangelisera analyserar och klassificerar andra, och i stället för att öppna för nåden förbrukar sin energi på att övervaka och kontrollera andra«. ¹¹

Dessa förvrängda former av kristendom kan få katastrofala konsekvenser för kyrkans liv.

18. Av vad jag har påmint om i det föregående framgår klart att liturgin, därför att den till sin natur är sådan den är, är det mest effektiva motmedlet mot dessa gift. Vad jag då menar är förstås liturgin så som den teologiskt är avsedd och självklart inte, som redan Pius XII uttryckte det, liturgin som dekorativa ceremonier eller som bara ett antal föreskrifter och bud som styr gudstjänstlivet. ¹²

19. Medan gnosticisken förgiftar oss med subjektivismens gift, befriar oss gudstjänstfirandet ur det självrefererandets fängelse som man hålls kvar i av att man styrs enbart av sitt eget tänkesätt och sina egna känslor. Den liturgiska hand-

lingen är inte den enskildes egendom utan tillhör Kristus i förening med kyrkan, totaliteten av de troende som är för-
enade i Kristus. Liturgin säger inte »jag« utan »vi«, och varje
begränsning av bredden i detta »vi« är demonisk. Liturgin
lämnar oss inte ensamma att söka oss fram till en individuell
inbillad kunskap om Guds mysterium. Den tar oss i stället
i handen, gemensamt, som församling, och leder oss in i det
mysterium som Ordet och de sakramentala tecknen uppen-
barar för oss. Och den gör det på ett sätt som är i linje med
allt Guds handlande och följer inkarnationens väg: det vill
säga genom ett symboliskt kroppsspråk som även omfattar
ting, rum och tid.

20. Neo-pelagianismen förgiftar oss med föreställningen om
en frälsning som vi förtjänar av egen kraft. Liturgin, däremot,
renar oss och förkunnar det oförskyllda i frälsningens gåva
som vi får ta emot i tro. Deltagandet i det eukaristiska offret
är inget vi själva åstadkommer och därför kan stoltsera med
inför Gud och våra medmänniskor. Varje mässas början
påminner mig om vem jag är genom att uppmana mig att
bekänna min synd och inbjuda mig att bönfälla den saliga
och alltid rena jungfrun Maria, änglarna och helgonen och
alla mina bröder och systrar att be för mig till Herren. Vi
är inte av oss själva värdiga att gå in i hans hus; vi behöver
ett ord från honom för att bli frälsta (jfr Matt 8:8). Vi har

inget annat att vara stolta över än vår Herre Jesu Kristi kors (jfr Gal 6:14). Liturgin har inget med asketisk moralism att göra. Den är en gåva som ger oss del i Herrens påskmysterium som, om man fogar sig och tar emot den, förnyar vårt liv. Det enda som kan föra oss in i måltidssalen är den attraktionskraft som finns i hans längtan efter att få äta påskmåltiden med oss: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar*, »Som jag har längtat efter att få äta denna påskmåltid med er innan mitt lidande börjar« (Luk 22:15).

Att varje dag återupptäcka skönheten i den sanna kristna gudstjänsten

21. Men vi måste vara vaksamma: om liturgin ska vara ett verksamt motmedel måste vi varje dag återupptäcka den skönhet som ligger i den kristna gudstjänsten och dess sanning. Jag hänvisar här återigen till dess teologiska innebörd så som *Sacrosanctum concilium* så vackert beskriver den: liturgin är Kristi prästerliga tjänst, uppenbarad och given åt oss i hans påskmysterium, som blir närvarande och verksam genom tecken som riktar sig till sinnena (vatten, olja, bröd, vin, handlingar, ord) för att Anden ska sänka oss ner i påskmysteriet, förvandla varje sida av vårt liv och forma oss till större och större likhet med Kristus.¹³

22. Att om och om igen återupptäcka liturgins skönhet är omöjligt för rituella estetiker som nöjer sig med enbart ett yttre iakttagande av ritualen eller är tillfredsställda så snart rubrikerna har följts in i minsta detalj. Med vad jag säger här vill jag självklart inte heller på något sätt samtycka till den motsatta inställningen, där man förväxlar enkelhet med slarvig banalitet eller det som är väsentligt med ignorant ytlighet eller den rituella handlingens konkretion med förgelseväckande praktisk funktionalism.

23. Låt oss vara fullständigt klara här: varje aspekt av gudstjänsten är något man måste vårda sig om – rummet, tiden, gester och handlingar, ord, föremål, kläder, sång, musik osv. – och varje anvisning måste följas. Att göra så skulle i och för sig vara tillräckligt för att se till att församlingen inte berövas vad den har rätt till, nämligen att påskmysteriet firas i enlighet med det ritual som kyrkan föreskriver. Men även om kvalitet och korrekthet i firandet då vore garanterad, så skulle detta inte vara tillräckligt för att göra vårt deltagande fullständigt.

Häpnad inför påskmysteriet – en väsentlig sida av den liturgiska handlingen

24. Påskmysteriet blir närvarande i och genom konkreta sakramentala tecken. Om gudstjänsten firas utan häpnad över att detta kan ske, skulle vi verkligen riskera att förbli

opåverkade av den ocean av nåd som flödar över oss i varje gudstjänst. Det är lovvärt att man vill ge firandet större kvalitet, men det räcker inte. Inte heller räcker det att försöka fira den med större innerlighet. Innerligheten riskerar att reduceras till tom subjektivitet om man inte tar på allvar att det kristna mysteriet är något som har blivit uppenbart. Mötet med Gud är inte frukten av ett individuellt inre sökande efter honom, utan det är något som har givits åt oss. Vi kan möta Gud tack vare det nya som inkarnationen innebär och som når sin höjdpunkt vid den sista måltiden: hans önskan att vi ska äta och leva av honom. Hur kan det ske att vi drabbas av olyckan att bli okänsliga för den betagande skönheten i denna gåva?

25. När jag talar om häpnad inför påskmysteriet avser jag ingalunda det som man ibland tycks mena med det vaga uttrycket »känsla av mysterium«. Detta är ibland en av de invändningar som reses mot liturgireformen: det sägs att känslan av mysterium har försvunnit från gudstjänsten. Den häpnad jag talar om är inte att man på något vis övermannas av att möta med en dunkel verklighet eller en rit man inte förstår. Den innebär tvärtom att man fylls av förundran över att Guds frälsningsplan har blivit uppenbar i och genom Jesu påsk (jfr Ef 1:3–14) och över att kraften i denna påskgärning når oss varje gång vi firar »mysterierna« eller sakramenten.

Uppenbarelsen i dess fullhet har ett överflöd som överträffar oss och all vår mänskliga begränsning och kommer att få sin uppfyllelse först vid tidens slut, när Herren kommer tillbaka. Om häpnaden är av rätt slag, finns det ingen risk för att man inte uppfattar det helt annorlunda i Guds närvaro genom att man tar fasta på den närhet som inkarnationen har syftat till. Om liturgireformen har inneburit att denna vaga »känsla av mysterium« har försvunnit, så är det snarare till reformens fördel än något att beklaga. Skönheten, liksom sanningen, väcker alltid förundran, och den skönhet och sanning som gör Guds mysterium uppenbart leder till tillbedjan.

26. Häpnad är en väsentlig sida av den liturgiska handlingen, eftersom häpnad är den attityd man har om man vet sig vara indragen i ett symboliskt handlande och det som är speciellt för ett sådant. Det är den förundran som väcks hos den som erfar symbolens kraft. En symbol är ju inte bara en hänvisning till något abstrakt; symbolen innehåller och uttrycker, i själva sin konkretion, det som den betecknar.

Behovet av en seriös och dynamisk liturgisk fostran¹⁴

27. Därför är den grundläggande frågan den hur vi får tillbaka förmågan att leva den liturgiska handlingen helt och fullt. Det var detta som konciliets reform syftade till. Utmaningen

är ytterst krävande, eftersom den moderna människan – om än inte på samma sätt i alla kulturer – har förlorat förmågan att hantera symboliskt handlande, ett handlande som är grundläggande och avgörande i det liturgiska skeendet.

28. I och med postmoderniteten känner sig människor ännu mer vilse, utan referenser av något slag, de saknar värden och har blivit indifferent, de är helt övergivna och lever i en fragmenterad tillvaro där det verkar omöjligt att se en horisont av mening. Och situationen förvärras ytterligare av det tyngande arv som den föregående tidsåldern lämnat efter sig till oss, ett arv av individualism och subjektivism (vilket återigen påminner om problemen med pelagianism och gnosticism) jämte en abstrakt spiritualism, som står i motsättning till människans själva natur. En mänsklig person är ju en inkarnerad ande och därmed en varelse som inom sig har förmågan till symbolhandlingar och symbolförståelse.

29. Det var denna modernitet som verklighet som kyrkan, samlad till konciliet, ville träda i kontakt med genom att på nytt bekräfta sitt medvetande om att vara Kristi sakrament, han som är folkens ljus (*Lumen gentium*), genom att fromt lyssna till Guds ord (*Dei Verbum*) och genom att erkänna som sina egna de glädjeämnen och förhoppningar (*Gaudium et spes*) som finns hos människor av i dag. Konkiliets stora

konstitutioner är oskiljaktiga. Och det är ingen tillfällighet att denna samlade reflexionsinsats av det ekumeniska konciliet – som är det främsta uttrycket för kyrkans synodalitet och vars rikedom jag, tillsammans med er alla, är kallad att vara väktare av – började med liturgin (*Sacrosanctum concilium*).

30. När den helige Paulus VI avslutade konciliets andra session den 4 december 1963 sade han:

De svåra och komplexa diskussionerna har burit rik frukt. De har lett fram till att ett ämne har kunnat avslutas lyckligt, den heliga liturgin. Det ämnet har behandlats före alla andra och har i en viss mening prioritet före alla andra, på grund av liturgins inboende värdighet och dess betydelse för kyrkans liv.

I dag ska vi med en högtidlig akt promulgera dokumentet om liturgin. Vår ande jublar då med uppriktig glädje, eftersom vi märker att utfallet av det hela präglas av respekt för en riktig värdeskala och en riktig syn på våra plikter. Gud måste komma i första rummet, och bönen till honom är vår första plikt. Liturgin är den främsta källan till det gudomliga utbyte i vilket Gud delar sitt eget liv med oss. Den är också den viktigaste skolan i andligt liv. Liturgin är den första gåva vi har att räcka till det kristna

folket, förenat med oss i tro och ständiga böner. Den är också den viktigaste inbjudan till människosläktet: den syftar till att alla ska kunna lyfta sina stumma röster i heliga och uppriktiga böner och därigenom få erfara den obeskrivliga andliga förnyelsekraft som finns att få när de förenar sig med oss och förkunnar Guds lov och vad människan hoppas på, genom Jesus Kristus och i den helige Ande.¹⁵

31. I detta brev kan jag inte uppehålla mig vid hur rika de olika enskilda utsagorna i denna passage är; jag lämnar över den till er egen meditation. Om liturgin är »den höjdpunkt mot vilken all kyrkans aktivitet är inriktad och samtidigt den källa ur vilken all hennes kraft väller fram«,¹⁶ då kan vi inse vad som står på spel i den liturgiska frågan.

För närvarande finns olyckligtvis spänningar kring gudstjänsten. Det skulle vara en bagatellisering av dem att tolka dem enbart som en konflikt mellan olika smakriktningar när det gäller de rituella formerna. Problematiken är först och främst ecklesiologisk. Jag kan inte förstå hur man kan säga att man erkänner konciliets giltighet – och det är en häpnadsväckande tanke att en katolik ens skulle kunna tänka tanken att inte göra det – om man samtidigt inte bejaktar den liturgi-reform som framgick ur *Sacrosanctum concilium*, ett dokument som uttrycker vad liturgin är på ett sätt som är intimt

förbundet med den vision av kyrkan som uttrycks så storartat i *Lumen gentium*. Av detta skäl har jag, som jag skrev i mitt brev till alla kyrkans biskopar, känt det som min plikt att fastslå att »[d]e liturgiska böcker som promulgerats av den helige Paulus VI och den helige Johannes Paulus II, i överensstämmelse med Andra Vatikankonciliets dekret, utgör det enda uttrycket för den romerska ritens *lex orandi*«. ¹⁷

Både vägran att bejaka liturgireformen och en ytlig tolkning av den avleder vår uppmärksamhet från förpliktelsen att finna svar på den fråga som jag kommer tillbaka till och upprepar: Hur kan vi växa i vår förmåga att leva den liturgiska handlingen till fullo? Hur vidmakthåller vi häpnaden över vad som sker inför våra ögon i gudstjänsten? Vi behöver en seriös och dynamisk liturgisk bildning och fostran.

32. Låt oss återvända till den övre salen i Jerusalem. På pingstdagens morgon föds kyrkan, urcellen till den nya mänskligheten. Bara denna gemenskap av män och kvinnor – försonad eftersom den är förlåten, levande eftersom Han lever, sann eftersom sanningens Ande bor i den – bara den kan hjälpa oss ut ur den andliga individualismens trånga rum.

33. Det är pingstens gemenskap som kan bryta brödet förvissad om att Herren lever, uppstånden från de döda, att han är närvarande med sitt ord, med sina gester och handlingar, med frambärandet av sin kropps och sitt blods offer. Från det

ögonblicket är gudstjänsten den viktigaste platsen – om än inte den enda – för mötet med honom. Vi vet att en människa blir fullt mänsklig först tack vare detta möte. Bara pingstens kyrka kan uppfatta den mänskliga varelsen som en person öppen för fullkomlig gemenskap med Gud, med allt skapat och med sina bröder och systrar.

34. Här inställer sig den avgörande frågan, den om liturgisk bildning och fostran. Guardini säger: »Därmed anges också den första praktiska uppgiften: präglade som vi är av denna inre förvandling som vår tid har lett till gäller det för oss att på nytt lära oss hur vi betar oss religiöst som fullt mänskliga varelser.«¹⁸ Det är detta som liturgin möjliggör, och till detta måste vi formas och fostras. Samme Guardini tvekar inte att deklarerar att utan liturgisk bildning och fostran »kommer reformer av ritual och texter inte att hjälpa mycket.«¹⁹

Jag avser inte nu att uttömmande behandla det mycket omfattande ämnet liturgisk bildning och fostran. Jag vill bara ge några startpunkter för reflexion. Jag tror att vi kan särskilja två aspekter: formation *för* liturgin och formation *av* liturgin. Den första är beroende av den andra, som är avgörande.

35. Det är nödvändigt att finna sätt att förmedla vad vi har lärt oss genom studiet av liturgin. Alltsedan den liturgiska rörelsens begynnelse har mycket i detta avseende gjorts,

och värdefulla bidrag har getts av forskare och akademiska institutioner. Icke desto mindre är det nu viktigt att sprida denna kunskap utanför den akademiska miljön, på ett tillgängligt sätt, så att alla troende kan få större insikt i liturgins teologiska innebörd. Detta är avgörande, och sådan insikt är grunden för varje slags förståelse och varje liturgisk praktik. Det kan också bidra till utveckling av själva firandet av gudstjänsten och hjälpa var och en att kunna förstå bönetexterna, den rituella dynamiken och den antropologiska betydelsen av allt detta.

36. Jag tänker på den normala rytmen i våra församlingar, som samlas för att fira eukaristin på Herrens dag, söndag efter söndag, påsk efter påsk, vid särskilda tillfällen i de enskildas och församlingarnas liv, i olika livsskeden. Ämbetsbärarna utför en pastoral insats av första rangen när de tar de döpta troende vid handen och leder dem till att gång på gång få erfara påskens mysterium. Vi måste alltid komma ihåg att det är kyrkan, Kristi kropp, som är gudstjänstfirandets subjekt, inte bara prästen.

Kunskap av det slag man får genom studier är bara första steget till att kunna träda in i mysteriet som firas. Det är uppenbart att ämbetsbärarna som leder församlingens gudstjänst, för att kunna vägleda sina bröder och systrar, måste känna vägen: de måste känna den genom att ha studerat den

på den karta som deras teologiska studier har försett dem med, men också genom att ha skaffat sig konkret erfarenhet av firandet av liturgin – ett firande byggt på levande tro och närt av bön och självklart inte enbart som en plikt som ska fullgöras. På sin prästvigningssdag hör varje präst biskopen säga till honom: »Betänk vad det är du gör, lev som du lär, och låt ditt liv formas till likhet med Herrens kors' mysterium.«²⁰

37. Planen för studierna i liturgik vid seminarierna måste vara bestämda av den unika förmåga som själva gudstjänstfirandet har att förmedla en organisk och sammanhängande vision av all teologisk kunskap. Varje teologisk disciplin måste, var och en ur sitt eget perspektiv, påvisa sitt eget innerliga samband med liturgin, i vars ljus prästutbildningens enhet klargörs och förverkligas.²¹ En liturgisk-sapientiell studieplan för utbildningen och fostran i seminarierna skulle utan tvekan ha positiva följder för det pastorala handlandet.²²

Det finns ingen aspekt av kyrkans liv som inte har sin höjdpunkt och sin källa i liturgin. En sammanhängande, organisk och integrerad pastoral praktik är inte så mycket resultatet av utarbetade planer och program som följden av att söndagens eukaristi, själva grundvalen för församlingsgemenskapen, får stå i centrum för församlingens liv.

Den teologiska förståelsen av liturgin medger inte på något sätt att dessa ord tolkas som om de skulle innebära att allt

kan reduceras till att ses ur gudstjänstens perspektiv. En gudstjänst som inte är evangeliserande är inte äkta, precis som en förkunnelse som inte leder till ett möte med den uppståndne Herren i gudstjänsten inte är äkta. Och utan kärlekens vittnesbörd är både liturgin och förkunnelsen bara som ekande brons eller en skrällande cymbal (1 Kor 13:1).

38. Både för ämbetsbärare och för alla döpta gäller: liturgisk formation i den första betydelsen är inget man kan anse sig ha tillgodogjort sig en gång för alla. Eftersom mysteriet vi firar är en gåva som överträffar vårt förstånd, måste strävan efter ökad insikt i liturgin åtfölja allas livslånga fortbildning och fostran. Och det gäller att den är präglad av den ödmjukhet man har om man inser hur liten man är, den hållning som bereder mark för häpnaden.

39. En sista observation när det gäller seminarierna: utöver studierna måste de också erbjuda möjligheten att erfara ett gudstjänstfirande som inte bara är föredömligt ur rituell synpunkt utan också är autentiskt och levande. Först ett sådant gör det möjligt att få leva ut sann gemenskap med Gud, samma gemenskap som teologisk kunskapsförmedling måste syfta till. Bara Andens handlande kan fullkomna vår kunskap om Guds mysterium, eftersom Guds mysterium inte är något som kan gripas tankemässigt utan innebär en relation som

omfattar livet. En sådan erfarenhet är avgörande för att de, när de väl blivit vigda, ska kunna beledsaga församlingarna på samma resa av växande förtroget med Guds mysterium, som är kärlekens mysterium.

40. Denna sista punkt leder oss över till reflexion över den andra innebörd vi kan urskilja i uttrycket »liturgisk formation«. Jag avser detta att vi, var och en alltefter sin kallelse, formas av själva deltagandet i gudstjänstfirandet. Den kunskap man får genom studier, som jag just talat om, om den inte ska bli ett slags rationalism måste den hjälpa en att inse den formativa betydelse som liturgin själv har i och för var och en som tror på Kristus.

41. Av allt vi har sagt om liturgins natur framgår klart att insikten i Kristi mysterium, den avgörande frågan för våra liv, inte består i tankens assimilering av en viss idé utan består i att man verkligen och existentiellt låter sig dras in i gemenskapen med hans person. I den meningen handlar liturgin inte om »kunskap«, och dess mål är inte i första hand pedagogiskt (även om den har stort pedagogiskt värde).²³ Vad det rör sig om i liturgin är lovprisning, att man tackar för Sonens påsk, vars kraft når in i våra liv. Gudstjänsten ska bidra till att vi verkligen blir mottagliga för Andens handlande – Anden, som är verksam i liturgin ända tills Kristus har förkroppsligats

i oss (jfr Gal 4:19). Vår inövning i liturgin syftar till att vi formas till likhet med Kristus. Jag upprepar: det rör sig här inte om en abstrakt mental process utan om att vi blir han. Det är för detta syfte som Anden ges – Anden vars handlande alltid och enbart innebär att Kristi kropp förverkligas. Så är det med det eukaristiska brödet, och så är det med var och en av de döpta. Var och en är kallad att ständigt alltmer bli det som hon eller han fått som en gåva i dopet: nämligen att bli en lem i Kristi kropp. Leo den store skriver: »Vår delaktighet av Kristi kropp och blod har inget annat syfte än att göra oss till det som vi äter.«²⁴

42. Denna existentiella förening med Kristus sker – i kontinuitet och överensstämmelse med inkarnationens metod – på ett sakramentalt sätt. Liturgin firas med ting som är raka motsatsen till andliga abstraktioner: bröd, vin, olja, vatten, väldoftande ämnen, eld, aska, sten, tyg, färger, kroppar, ord, ljud, tystnad, gester, rum, rörelse, handlingar, ordning, tid, ljus. Skapelsen som helhet är en manifestation av Guds kärlek. I och med att samma kärlek manifesterades i sin fullhet vid Jesu korsfästelse har hela skapelsen dragits hän mot den, och de skapade tingen införlivas i liturgin och ställs i tjänst hos mötet med Ordet: Ordet som blev kött, korsfästes, dog, uppstod och steg upp till Fadern. Det är som det heter i bönen över vattnet i dopfunten, men också i bönen över oljan för

det heliga krismat och i orden vid frambärandet av bröd och vin, frukter av jorden och av människors arbete.

43. Liturgin ger ära åt Gud. Inte därför att vi skulle kunna lägga något till skönheten hos det ljus som ingen kan nalkas och där Gud bor (jfr 1 Tim 6:16). Inte heller kan vi lägga något till fullkomligheten hos änglasången som ljuder evigt i himlarymderna. Liturgin ger ära åt Gud därför att den gör det möjligt för oss, här på jorden, att se Gud genom att fira mysterierna, och genom att se honom hämta liv ur hans påsk. Vi, som var döda genom våra synder och har gjorts levande igen med Kristus, det är vi som är Gud till ära. Av nåd har vi blivit räddade (Ef 2:5). Irenæus [av Lyon], *doctor unitatis* [enhetens lärare], påminner oss om detta: »Det som ger Gud ära är den levande människan, människans liv är att se Gud. Om redan Guds uppenbarelse i skapelsen ger liv åt alla som lever på jorden, hur mycket mer kommer då inte Faderns uppenbarelse genom Ordet att ge liv åt alla dem som ser Gud!«²⁵

44. Guardini skriver: »Här ser vi konturerna av det som är den liturgiska formationens första uppgift: människan måste återigen bli förmögen att umgås med symboler.«²⁶ Detta är ett ansvar som alla har, både ämbetsbärare och troende. Uppgiften är inte lätt, eftersom den moderna människan har blivit

analfabet, inte längre vet hur man tolkar symboler; det är nästan som om man misstänker att symboler inte ens existerar.

Detta inträffar också med vår kropp som symbol. Den är en symbol eftersom den är en intim förening av själ och kropp, en manifestation av den andliga själen i den kroppsliga ordningen. I detta ligger det unika hos människan, det som skiljer henne från alla andra levande varelser. Vår öppenhet för det transcendenta, för Gud, är konstitutiv för oss. Att inte erkänna detta leder med nödvändighet till en oförmåga att känna både Gud och oss själva. Det räcker att se på det paradoxala sätt som kroppen behandlas på: i ena ögonblicket sörjer man för den nästan med besatthet, påverkad av myten om evig ungdom, i nästa reduceras kroppen till en materialitet utan all värdighet. I själva verket kan det rätta värdet inte ges kroppen enbart utifrån kroppen själv. Varje symbol är samtidigt både kraftfull och ömtålig. Om den inte respekteras, om den inte behandlas för vad den är, går den sönder, förlorar sin kraft, blir betydelselös.

Vi har inte längre den helige Franciskus blick. Han såg på solen – som han kallade broder eftersom han uppfattade den så – och såg hur vacker den var i sin väldiga glans, och fylld av häpnad sjöng han att den »liknar dig, du Allahögste.²⁷ Om den moderna människan har förlorat förmågan att upp-

fatta symbolvärdet hos kroppen och alla skapade ting, blir liturgins symbolspråk i stort sett otillgängligt för henne. Och ändå går det inte att avstå från detta språk. Vi kan inte undvara det eftersom det är så som den heliga Treenigheten har valt att närma sig oss: genom att Ordet blev kött. I stället gäller det att återerövra förmågan att använda och förstå liturgins symboler. Vi får inte förlora hoppet om att detta går, ty som jag just sagt är denna dimension hos oss konstitutiv. Och trots materialismens och spiritualismens onda – båda innebär förnekelse av enheten mellan själ och kropp – finns den dimensionen där, redo att återuppstå, så som det är med varje sanning.

45. Frågan jag vill ställa är därför: Hur kan vi återigen bli förmögna att umgås med symboler? Hur kan vi återigen lära oss att tolka dem och leva dem? Vi vet mycket väl att firandet av sakramenten genom Guds nåd är verksamt i sig självt (*ex opere operato*), men detta garanterar inte att människor är fullständigt indragna i det; för att det ska ske måste de veta hur de på ett adekvat sätt förhåller sig till gudstjänstens »språk«. Förmågan att avkoda symboler är inte en tankens förmåga, inte att man förvärvar begrepp, utan en levande erfarenhet.

46. Framför allt gäller det för oss att återerövra tilliten till skapelsen. Det jag menar är att tingen – och sakramenten utgörs av ting – kommer från Gud. Det är mot honom de är inriktade och det är han som har tagit dem i bruk, och han har tagit dem i bruk på ett alldeles särskilt sätt i och med inkarnationen: för att de skulle kunna bli medel för frälsning, redskap för Anden, nådeskanaler. Här märker vi hur långt avståndet är mellan detta synsätt och å andra sidan en materialistisk eller spiritualistisk syn på tillvaron. Om de skapade tingen är en så oersättlig del av den sakramental handling som åstadkommer vår frälsning, då måste vi närma oss dem med en ny blick, inte förytliga dem, närma oss respektfulla och tacksamma. Alltifrån sin begynnelse innehåller de skapade tingen fröet till sakramentens heliggörande nåd.

47. En annan avgörande fråga, när vi reflekterar över hur liturgin formar oss, är den inövning som är nödvändig om vi ska kunna förvärva den inre hållning som gör att vi kan använda och förstå liturgins symboler. Låt mig uttrycka det på ett enkelt sätt. Jag tänker på föräldrar eller kanske ännu mer mor- och farföräldrar, men också våra präster och kateketer. Det var av dem som många av oss lärde oss bejaka den kraft som ligger i liturgins gester och handlingar, som till exempel korstecknet, att böja knä, de böneord vi uttrycker tron med. Vi minns kanske inte hur den inläringen gick till,

men vi kan lätt föreställa oss hur en större hand tar ett litet barns hand och långsamt för den så att barnet för första gången gör vår frälsnings tecken över sin kropp. Ord åtföljer rörelsen, även de långsamma, nästan som om de skulle vilja ta varje moment av rörelsen och hela kroppen i besittning: »I Faderns – och Sonens – och den helige Andes namn. – Amen.« Så släpper man barnets hand och ser på när det ensam upprepar det hela, redo att hjälpa till om det behövs. Men denna gest är nu utförd och blir en vana som växer med kroppen och ger kroppen en betydelse; bara Anden vet hur. Från det ögonblicket och framåt är denna gest och dess symboliska kraft vår, den tillhör oss, eller rättare sagt vi tillhör den, den formar och påverkar oss. Här behövs inte många ord, man behöver inte ha förstått allt som ligger i gesten. Vad som krävs är att man är liten, både när man gör den och när man tar emot den. Resten är Andens verk. Det är på det här sättet vi görs förtroagna med symbolernas språk. Vi kan inte låta oss berövas denna rikedom. När vi blir äldre har vi tillgång till fler medel som hjälper oss att förstå, men förutsättningen är alltid att vi förblir små.

Ars celebrandi

48. Ett sätt att sörja för och växa i levande förståelse för liturgins symboler är utan tvekan *ars celebrandi*, konsten att celebrera, fira. Även detta begrepp tolkas på olika sätt.

Vad som avses klarnar om vi förstår det i ljuset av liturgins teologiska innebörd så som den beskrivs i *Sacrosanctum concilium*, som jag redan har hänvisat till flera gånger.²⁸ *Ars celebrandi* kan inte reduceras till ett mekaniskt följande av de liturgiska föreskrifterna, och ännu mindre ska man tänka sig den som ett fantasifullt – ibland vilt – nyskapande utan regler. Riten är i sig själv normen för hur vi ska göra, och normen är aldrig ett mål i sig utan står alltid i tjänst hos en högre verklighet, som den är ämnad att skydda.

49. Som varje konst kräver *ars celebrandi* olika slags insikter.

Först och främst kräver den en förståelse för den dynamik som ligger i liturgin. I gudstjänsten som akt görs, genom åminnelsen, påskmysteriet närvarande så att de döpta genom sitt deltagande kan erfara det i sina egna liv. Utan den insikten förfaller celebrationen lätt till ett (mer eller mindre raffinerat) sysslande med yttre ting eller till (mer eller mindre rigid) rubricism, alltså månande om föreskrifter.

Man måste med andra ord ha sinne för att den helige Ande handlar i varje gudstjänst. Celebrerandet måste vara i harmoni med Andens handlande. Bara så kan det hållas fritt från de olika former av subjektivism som blir resultatet om individuell smak får avgöra. Bara så kan man undvika att det invaderas av kulturella element som inlemmas utan urskiljning och inte har något att göra med en korrekt fattad inkulturation.

Man måste slutligen ha sinne för det symboliska språkets dynamik, dess speciella natur, dess verkningskraft.

50. Av dessa kortfattade påpekanden bör ha framgått att konsten att celebrera inte är något som kan improviseras. Som varje konstart kräver den ständigt praktiserande. För en hantverkare är tekniskt kunnande tillräckligt, men hos en konstnär måste det förutom tekniken också finnas inspiration, som är en positiv form av besatthet. Den sanna konstnären är inte i besittning av konsten utan är snarare besatt av den. Man lär sig inte konsten att celebrera genom att gå en kurs i hur man talar offentligt eller i övertygande kommunikationstekniker. (Jag bedömer inte avsikter, jag konstaterar bara effekter.) Alla redskap kan vara till nytta, men de måste ställas i tjänst hos vad liturgin till sin natur är och hos den helige Andes verkande.

Vad som krävs är en hängivenhet för celebrationen, som gör att den upplåter förmågan att utöva den till oss. Guardini skriver:

Vi måste förstå hur djupt rotade i individualism och subjektivism vi är, hur ovana vi har blivit vid de krav som det stora och storartade ställer på oss och hur inskränkta våra religiösa liv är. Vi måste återvinna sinnet för ståtlig och högtidlig bön, viljan att engagera hela vår existens i bönen likaså. Men vägen dit går via

*disciplin, genom att man ger upp vek känslsamhet och genom att vi arbetar hårt i lydnad för kyrkan på vårt sätt att vara troende och utöva vår religion.*²⁹

Det är så man lär sig celebrerandets konst.

51. Vi är nog benägna att tänka att detta ämne enbart angår de ämbetsbärare som fullgör tjänsten att leda firandet. Men i själva verket är detta en hållning som alla döpta är kallade att leva i. Jag tänker på alla gester, handlingar och ord som församlingen har att utföra: samlas, gå i procession, sitta ner, stå upp, böja knä, sjunga, stå i tystnad, stämma in i acklamation, se, lyssna. Det är på många sätt som församlingen »som en man« (Neh 8:1) deltar i firandet. Att alla gör samma gester och alla talar tillsammans med en enda röst förmedlar till varje enskild den kraft som församlingen som helhet har. Det är en enhetlighet i uppträdandet som inte bara inte dödar utan tvärtom fostrar de enskilda troende till att upptäcka det unika hos sig själva som personer, inte individualistiskt utan i medvetande om att vara en enda kropp.

Det är här inte frågan om att följa förpliktande liturgiska etikettsregler. Det är snarare frågan om en »disciplin« – i den mening som Guardini använde ordet i – som om den iakttas på ett äkta sätt formar oss. Dessa gester, handlingar och ord skapar ordning i vår inre värld och får oss att känna, förhålla oss och bete oss på vissa bestämda sätt. Det är inte fråga om

ideal att låta sig inspireras av. Dessa sätt att handla drar in kroppen i dess helhet i liturgin, det vill säga drar in hela personen som en enhet av kropp och själ i den.

52. Bland de rituella handlingar som hela församlingen har att utföra spelar tystnaden en oerhört viktig roll. Många gånger är den uttryckligen föreskriven i de liturgiska anvisningarna. Mässan som helhet påverkas av den tystnad som föregår dess början, och tystnad markerar varje etapp i mässan som rituellt skeende. Tystnad ingår i botakten, efter uppmaningen till gemensam bön, i ordets liturgi (före läsningarna, mellan läsningarna och efter predikan), i den eukaristiska bönen, efter kommunionen.³⁰

Tystnad av detta slag är inte en tillflyktsort eller ett gömställe dit man flyr till något slags inre isolering och lämnar den rituella formen bakom sig som en distraktion. Sådan tystnad skulle stå i motsättning till själva gudstjänstfirandets natur. Den liturgiska tystnaden är något mycket mer storartat: den är en symbol för den helige Andes närvaro och verkan, som ger liv åt hela gudstjänsten som akt. Av det skälet utmynnar många rituella skeenden i just tystnad. Just därför att tystnaden är en symbol för Anden kan den ge uttryck åt Andens mångskiftande sätt att verka. Om vi återigen överblickar de moment jag just nämnde: Tystnaden bidrar till sorg över synden och längtan efter omvändelse. Den skapar

beredskap att lyssna till ordet och väcker bönen till liv. Den får oss att tillbe Kristi kropp och blod. Var och en av oss erbjuder den, i den innerliga gemenskap den ger rum för, vad Anden vill göra i våra liv för att forma oss till likhet med det brutna brödet.

Av alla dessa skäl gäller det att vi iakttar tystnaden som symbolisk handling med yttersta omsorg. Genom den formas vi av Anden.

53. Varje gest och varje ord innebär att man utför en alldeles speciell handling som är helt ny, eftersom den inträffar vid ett ständigt nytt tillfälle i våra liv.

Låt mig förtydliga det med ett enkelt exempel. Vi böjer knä för att be om förlåtelse, bekämpa vår stolthet, anförtro våra tårar åt Gud, bönfalla om hans ingripande, tacka honom för någon gåva vi fått. Det är alltid samma gest, och den uttrycker i grund och botten hur små vi är inför Gud. Samtidigt, i och med att den görs vid olika tillfällen i vårt liv påverkar den vårt innersta så att den kan bli ett yttre uttryck för vårt förhållande till Gud och till våra bröder och systrar. Även knäböjandet är något som ska göras som uttryck för att man behärskar en konst, det vill säga i fullt medvetande om dess symboliska betydelse och det behov vi har att uttrycka vilka vi är när vi står inför Herren.

Om allt detta gäller redan för denna enkla handling, så måste det desto mer gälla för firandet av Ordet! Vilken konst vi har i uppgift att lära oss för att förkunna Ordet, för att det ska bli en inspirationskälla för vår bön, för att det ska bli liv för oss! Allt detta är värt yttersta omsorg – inte en formell eller enbart yttre utan en levande och inifrån kommande – så att varje gest eller handling och varje ord när vi firar, »konstfullt« utförd, kan forma både varje enskilds och hela gemenskapens sätt att vara kristna.

54. *Ars celebrandi* måste påverka hela den gudstjänstfirande församlingen. Samtidigt är det sant att ämbetsbärare måste vara särskilt angelägna att tillägna sig denna konst. Under besök i kristna församlingar har jag lagt märke till att sättet att fira gudstjänst – på gott eller, dessvärre, på ont – präglas av hur deras församlingspräst leder den. Vi skulle kunna säga att det finns olika »modeller« för hur man leder gudstjänstfirandet.

Man kan räkna upp olika tänkbara sätt att leda gudstjänsten som är oförenliga med varandra men typiska för ett sätt att leda den som utan tvekan är inadekvat: rigid återhållsamhet eller störande kreativitet, spiritualiserande mysticism eller praktisk funktionalism, hetsigt jäktande eller överdriven långsamhet, försumlig slarvighet eller överdriven förfining, alltför långt gående personlighet och vänlighet eller prästerlig

oberördhet. Trots spännvidden i dessa exempel tror jag att dessa olika inadekvata modeller har en gemensam rot: en överdrivet personlig stil i celebrerandet som, då och då, ger uttryck för ett illa dolt behov av att stå i centrum för uppmärksamheten. Ofta blir detta ännu mer uppenbart när våra gudstjänster sänds ut på nätet – något som inte alltid är lämpligt och som vi borde reflektera över. Förstå mig rätt: detta är inte de mest utbredda sätten att bete sig, men samtidigt är det inte så sällan som församlingarna utsätts för sådana missbruk.

55. Mycket mer kunde sägas om hur viktig förmågan att celebrera är och vilken känslighet den kräver. Vid olika tillfällen har jag behandlat den krävande plikten att predika i liturgin.³¹ Jag inskränker mig nu till några mera allmänna överväganden, fortfarande för att tillsammans med er reflektera över hur vi formas av liturgin. Vad jag tänker på är de regelbundna söndagsmässorna i våra församlingar, och därför vänder jag mig till prästerna, men underförstått till alla vigda ämbetsbärare.

56. En präst har, i kraft av den gåva han fått i och med vinningens sakrament, sitt speciella sätt att delta i firandet, och det kommer till uttryck just i att han leder gudstjänsten. Som med alla roller han är kallad att inneha är detta inte i första hand en uppgift han har fått av församlingen; det är snarare ett uppdrag som han har till följd av att den helige Ande

utgjutits över honom i den vigning som rustat honom för denna uppgift. Och även prästen påverkas och formas av sitt sätt att leda församlingens gudstjänstfirande.

57. För att denna tjänst ska kunna utföras väl – just som en konst – är det av avgörande betydelse att prästen framför allt är medveten om att han själv, av nåd, gör den uppståndne Herren närvarande på ett speciellt sätt. Ämbetsbäraren själv är en av de former av Herrens närvaro som gör den kristna gudstjänsten unik och skiljer den från alla andra former av sammankomst.³² Detta faktum ger »sakramental« tyngd – i ordets vidare mening – åt alla gester och handlingar som den som presiderar utför och åt de ord han uttalar. Församlingen har rätt att i dessa gester, handlingar och ord kunna känna den längtan som Herren har – i dag som vid den sista måltiden – efter att få fortsätta att äta påskmåltiden med oss. Det är alltså den uppståndne Herren som har den ledande rollen, inte vi själva med våra olika former av bristande mognad, som får oss att inta roller och ägna oss åt beteenden som helt enkelt inte är på sin plats. Prästen själv överväldigas av samma längtan efter gemenskap som Herren själv har gentemot varje enskild. Det är som om han är placerad mitt emellan Jesu av kärlek brinnande hjärta och varje enskild troendes hjärta, som är föremål för hans kärlek. Att leda eukaristifirandet är att vara nedsänkt i Guds kärleks smältugn.

När vi fått nåden att förstå denna verklighet, eller om så bara ana den, behöver vi säkert ingen handledning i hur vi ska bete oss längre. Att vi behöver en sådan beror på våra hjärtans hårdhet. Den högsta normen, men därför också den mest krävande, är själva eukaristifirandet som realitet: eukaristin firas med ord, gester, känslor som får oss att inse huruvida vårt sätt att göra bruk av dem är i nivå med den uppgift de är till för att fullgöra. Det är uppenbart att detta inte är något som kan improviseras. Det är en konst. Det kräver hängivet praktiserande från prästens sida, alltså att han ständigt på nytt låter sig tändas av den kärlekseld som Herren kom för att tända på jorden (Luk 12:49).

58. När den första församlingen bröt brödet i lydnad mot Herrens befallning, gjorde den det inför Marias blick, hon som följde kyrkans allra första steg: »Alla dessa höll ihop under ständig bön, tillsammans med några kvinnor och Maria, Jesu mor« (Apg 1:14). Jungfrumodern »övervakar« hur apostlarna utför de handlingar som hennes son anförtrött åt dem. Liksom hon, efter att ha hört ängeln Gabriels ord, i sitt sköte skyddade Ordet som blivit kött, skyddar hon återigen i kyrkans sköte de handlingar som låter hennes sons kropp ta gestalt. Prästen, som upprepar dessa handlingar i kraft av den gåva han fått i vinningens sakrament, skyddas själv i jungfruns sköte. Behövs då egentligen någon regel som talar om hur vi ska bete oss?

59. Prästerna har blivit redskap för Herrens kärleks elds uppblussande på jorden, och de beskyddas i Marias modersköte, jungfrun som blivit Kyrkan (som den helige Franciskus sjöng om henne). Då gäller det för dem att låta den helige Ande arbeta i dem för att fullborda det verk som Anden påbörjat vid deras prästvigning. Om de låter Anden verka kan de leda eukaristifirandet med Petrus fruktan, han som var medveten om att han var en syndare (Luk 5:1-11), med den lidande tjänarens mäktiga ödmjukhet (jfr Jes 42 ff.), med längtan efter att »låta sig ätas« av det folk som anförtrotts dem i det dagliga utövandet av tjänsten.

60. Själva celebrerandet lär dessutom upp prästen så att han kan nå denna kvalitet i sitt sätt att leda firandet. Celebrationen är – jag upprepar det – inte fråga bara om en tanke- eller viljeakt, även om hela vårt inre och all vår sensibilitet involveras i det. Prästen formas i konsten att presidera av de ord och handlingar som liturgin lägger på hans läppar och i hans händer.

Han sitter inte på någon tron³³ eftersom Herren härskar med ödmjukheten hos den som tjänar.

Han drar inte uppmärksamheten till sig från det som ska stå i centrum, altaret, som är »ett tecken för Kristus, från vars genomborrade sida flöt blod och vatten, genom vilka kyrkans sakrament blev till«, *altaret som också är* »centrum för vår lovprisning och tacksägelse«.³⁴

När han träder fram till altaret för offret fostras prästen i ödmjukhet och förkrosselse med orden »Herre, vår Gud, inför ditt ansikte ber vi med ödmjukt sinne och förkrossat hjärta: tag emot oss och låt det offer som vi frambär i dag bli dig till behag.«³⁵

Han kan inte tilltro sig själv förmågan att utföra den tjänst som anförtrotts honom; liturgin uppmanar honom ju att be om att bli renad genom vattnets tecken: »Två mig, Herre, från min missgärning, och rena mig från min synd.«³⁶

De ord som liturgin lägger i hans mun har skiftande innehåll, vilket kräver olika tonlägen. Eftersom dessa ord är så viktiga krävs en verklig *ars dicendi* [– talekonst, förmåga att tala –] av prästen. Orden ger form åt hans inre känslor: i den ena stunden bönfaller han Fadern i hela församlingen, i den andra riktar han en uppmaning till församling, vid andra tillfällen uttalar han med hela församlingen, som med en enda röst, en acklamation.

I den eukaristiska bönen – som även alla de döpta deltar i »[genom att] lyssna vörndnadsfullt och i tystnad och genom att göra inpass i form av acklamationer«³⁷ – har den som presiderar fullmakten att, i hela det heliga folkets namn, påminna Fadern om hans Sons offer vid den sista måltiden, för att denna väldiga gåva ska bli närvarande på nytt på altaret. I detta frambärande deltar han genom att frambära sig själv. Prästen kan inte erinra Fadern om den sista måltiden

utan att själv delta i den. Han kan inte säga: »Tag och ät härav alla, ty detta är min kropp som blir utgiven för er« om han inte själv har samma önskan att frambära sin egen kropp, sitt eget liv, för det folk som blivit anförtrott åt honom. Det är detta som sker när han utövar sin tjänst.

Allt detta och mycket annat leder till att prästen steg för steg formas av att celebrera.

* * *

61. I det här brevet har jag helt enkelt velat dela med mig av några reflexioner som självklart inte uttömmande beskriver den väldiga skatt som firandet av de heliga mysterierna är. Jag ber alla biskopar, präster och diakoner, lärare vid seminarier, teologiska fakulteter och institutioner och alla kateketer att hjälpa Guds heliga folk att ösa ur det som alltid är den viktigaste källan till kristen spiritualitet: liturgin. Vi är kallade att ständigt på nytt återupptäcka rikedomen i de allmänna principer som formuleras i de första paragraferna av *Sacrosanctum concilium*, och att då samtidigt ta fasta på den intima förbindelsen mellan denna den första av konciliets konstitutioner och alla de övriga.

Av det skälet kan vi inte gå tillbaka till den rituella form som konciliefäderna, *cum Petro et sub Petro* [med Petrus och under Petrus], ansåg måste reformeras. Det var under den helige Andes ledning som konciliefäderna godkände

de principer som sedan låg till grund för reformen, och de gjorde det av samvetsövertygelse i sin egenskap av kyrkans herdar. De heliga påvarna Paulus VI och Johannes Paulus II godkände de liturgiska böcker som reviderats *ex decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II* [med ledning av dekretet från det högheliga ekumeniska Andra Vatikan-konciliet]. Därmed garanterade de reformens trohet mot konciliet. Av den anledningen skrev jag *Traditionis custodes*, med syftet att kyrkan, i den mångfald som alla dessa språk skapar, ska kunna frambära »en och identiskt samma bön« och därmed ge uttryck åt sin enhet.³⁸ Som jag redan har skrivit är min avsikt att återställa denna enhetlighet inom hela kyrkan av den romerska riten.

62. Jag skulle vilja att detta brev hjälper oss att återuppliva vår häpnad inför den sanningens skönhet som ligger i den kristna gudstjänsten. Jag skulle vilja att det får oss att komma ihåg nödvändigheten av en autentisk liturgisk bildning och fostran. Dessutom att det får oss att inse hur nödvändigt det är med en *ars celebrandi* som står i tjänst hos påskmysteriet och dess sanning och som stimulerar alla de döptas deltagande i det, var och en i enlighet med sin kallelse.

All denna rikedom är inget som är långt borta från oss. Den finns i våra kyrkor, i våra kristna högtider, i det som är centrum, Herrens dag, i den kraft som ligger i sakramenten

som vi firar. Det kristna livet är en resa präglad av kontinuerligt växande. Vi är kallade att låta oss formas, bildas och fostras, i glädje och i gemenskap.

63. Jag vill därför avsluta med ännu en synpunkt som kan hjälpa oss vidare på vägen. Jag vill inbjuda er till att återupptäcka *kyrkoårets* och *Herrens dags* betydelse. Även detta är något som konciliet överlämnade åt oss.³⁹

64. I ljuset av allt som jag påmint om ovan förstår vi att det liturgiska året innebär en möjlighet för oss att växa i insikt i Kristi mysterium, genom att vi får sänka ner vårt liv i hans döds och uppståndelses mysterium och vänta på hans återkomst i härlighet. Detta är en sannskyldig pågående fostran. Vårt liv är inte en slumpartad och kaotisk serie av händelser, den ena efter den andra. I stället är det en bestämd resa, från en påsk till nästa, som formar oss till att bli lika honom »medan vi lever i hoppet om saligheten och väntar på vår frälsares Jesu Kristi återkomst«.⁴⁰

65. Alltmedan tiden – som gjorts ny genom hans påsk – rinner på, firar kyrkan var åttonde dag det skeende som innebar vår frälsning. Söndagen är inte framför allt en plikt att fullgöra utan en gåva som Gud ger sitt folk. (Det är därför som kyrkan värnar om söndagen genom ett bud [söndagsbudet].) Firandet varje söndag ger den kristna gemenskapen möjlighet att

formas och fostras av eukaristin. Söndag efter söndag upp-lyser den uppståndne Herrens ord vår tillvaro, för att det som det sänts ut för ska uppnås i oss (jfr Jes 55:10–11). Söndag efter söndag vill kommunionen, delaktigheten av Kristi kropp och blod, göra också våra liv till ett offer som är Fadern till glädje, ett liv som tar sig uttryck i syskongemenskap av delande, gästfrihet, tjänst. Söndag efter söndag ger det brutna brödet oss kraft till den förkunnelse av evangeliet genom vilken det visar sig att vårt gudstjänstfirande är äkta.

Låt oss lämna all polemik bakom oss och i stället lyssna tillsammans till vad Anden säger till kyrkan! Låt oss värna och bevara vår gemenskap. Låt oss fortsätta att förundras över liturgins skönhet. Påskmåltidens mysterium har skänkts åt oss. Låt oss låta oss själva fyllas av den längtan som Herren ständigt har efter att få äta den med oss. Allt detta under Marias blick, hon som är kyrkans moder.

Givet i Rom, vid Lateranbasilikan, den 29 juni, apostlar-
na S:t Petrus och S:t Paulus högtid, år 2022, det tionde
året av mitt pontifikat

Franciskus

*Må varje människa gripas av fruktan,
må hela världen bäva och himlarna jubla
när Kristus, den levande Gudens Son,
är närvarande på altaret i prästens händer.
O underbara höghet, du förunderliga nedstigande!
O upphöjda ödmjukhet, o ödmjuka upphöjdhet!
Världsalltets Herre, Gud och Guds Son,
ödmjucar sig så djupt
att han för vår frälsnings skull döljer sig
i gestalten av ett stycke bröd!
Bröder, se Guds ödmjukhet
och öppna era hjärtan för honom.
Ödmjuka er, så att han kan upphöja er.
Behåll inget för er själva,
låt honom som ger sig helt åt er
få ta emot er alla helt och fullt*

FRANCISKUS AV ASSISI
ur *Brev till hela orden*⁴¹

FÖRKORTNINGAR

- AAS *Acta Apostolicæ Sedis*. Vatikanstaten 1909–.
- CSEL *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*.
Wien 1866–
- PL *Patrologiæ cursus completus. Series Latina*, utg. J.-P.
Migne. Paris 1844–1864.

NOTER

- 1 Franciskus, motu proprio *Traditionis custodes* (16 juli 2021): https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/20210716-motu-proprio-traditionis-custodes.html. Svensk översättning av Anders Ekenberg: <https://www.katolskakyrkan.se/media/5043/massfirande-enligt-1962-ars-ordning.pdf>
- 2 Franciskus, *Evangelii gaudium* (24 nov 2013), AAS 105 (2013), nr 27. Svensk översättning av Madeleine Fredell OP, i: *Den katolska socialläran: dokument 1891–2015*. Stockholm 2019.
- 3 Jfr Leo den store, *Sermo 74: De ascensione Domini*, 2.1, PL 54, sp. 396–400 (398): »quod [...] Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transivit«.

- 4 Prefation III för påsktiden, i: *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum; auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*. Vatikanstaten 2008, s. 367: »Qui immolatus iam non moritur, sed semper vivit occisus«.
- 5 Jfr *Missale Romanum*, s. 532.
- 6 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium* (4 dec 1963), AAS 56 (1964), nr 5. Svensk översättning av Sten Hidal, i: *Det kristna livets källor: Dei verbum/Sacrosanctum concilium*. Katolsk dokumentation, 1–2. Uppsala 1987, 3 uppl. Jfr Augustinus, *Enarrationes in psalmos*, 138.2, utg. F. Gori, CSEL 95.2 (2001); bönen efter sjunde läsningen i påskvakan, i: *Missale Romanum*, s. 359; bönen över offergåvorna i mässan »För kyrkan« (B), i: *Missale Romanum*, s. 1076.
- 7 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 11 och 14.
- 8 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 14.
- 9 Jfr Augustinus, *In Ioannis evangelium tractatus*, 26.13, PL 35, sp. 1613.
- 10 Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 94.
- 11 Ibid.
- 12 Jfr Pius XII, *Mediator Dei* (20 nov 1947), AAS 39 (1947), s. 521–595 (532).
- 13 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 7.
- 14 Det italienska originalets uttryck *formazione* inbegriper både kunskapsmeddelelse och träning eller formande av personen, av attityder osv. I översättningen används olika uttryck för att återge detta, t.ex. »bildning och fostran«, »inövning« och lånordet »formation«. (Övers. anm.)

- 15 Paulus VI, tal vid avslutningen av Andra Vatikankonciliet
andra session (4 dec 1963), AAS 56 (1964), s. 31–40 (34).
- 16 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 10.
- 17 Franciskus, *Traditionis custodes* (16 juli 2021), art. 1.
- 18 Romano Guardini, »Liturgische Bildung« (1923), i: Romano
Guardini, *Liturgie und liturgische Bildung*. Mainz 1992, s. 43.
- 19 Romano Guardini, »Der Kultakt und die gegenwärtige Auf-
gabe der Liturgischen Bildung« (1964), i: *Liturgie und litur-
gische Bildung*. Mainz 1992, s. 14.
- 20 *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*. Va-
tikanstaten 1990, s. 95: »Agnosce quod ages, imitare quod
tractabis, et vitam tuam mysterio dominicæ crucis conforma.«
- 21 Jfr Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 16.
- 22 Med en »liturgisk-sapientieell« plan menas en plan som gör att
liturgin ställs i centrum för utbildningen och att den är inriktad
på att seminaristerna ska växa i (andlig) vishet. (Övers. anm.)
- 23 Jfr Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 33.
- 24 Leo den store, *Sermo 63: De passione Domini*, 3.7, PL 54,
sp. 353–357 (357).
- 25 Irenæus av Lyon, *Adversus hæreses libri quinque*, IV.20.7,
PG 7, sp. 433–1225 (1037). Svensk översättning av Olof
Andrén, i: Irenæus av Lyon, *Mot heresierna*. Skellefteå 2016.
- 26 Guardini, »Liturgische Bildung« (1923), s. 36.
- 27 Franciskus av Assisi, »Solsången eller Skapelsens lovsång«,
övers. A. Ekenberg.
- 28 Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 4.
- 29 Guardini, »Liturgische Bildung« (1923), s. 99.

- 30 Jfr *Institutio generalis Missalis Romani. Excerptum ex editione typica tertia emendata Missalis romani* [Allmän introduktion till det romerska missalet]. Vatikanstaten 2008, nr 45, 51, 54–56, 66, 71, 84, 88 och 271.
- 31 Se Franciskus, *Evangelii gaudium*, nr 135–144.
- 32 Jfr Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 7.
- 33 Jfr *Institutio generalis Missalis Romani*, nr 310.
- 34 Vigningsbönen i *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*. Vatikanstaten 1977, s. 102.
- 35 *Missale Romanum*, s. 515: »In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te, Domine; et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, Domine Deus.«
- 36 *Missale Romanum*, s. 515: »Lava me, Domine, ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.«
- 37 Jfr *Institutio generalis Missalis Romani*, nr 78–79.
- 38 Jfr Paulus VI, *Missale Romanum* (30 april 1969), AAS 61 (1969), s. 217–222 (222).
- 39 Jfr Andra Vatikankonciliet, *Sacrosanctum concilium*, nr 102–111.
- 40 *Missale Romanum*, s. 598: »[...] exspectantes beatam spem et adventum Salvatoris nostri Iesu Christi«.
- 41 Franciskus av Assisi, ur »Brev till hela orden«, nr 26–29, övers. A. Ekenberg: »Totus homo paveat, totus mundus contremiscat, et caelum exsultet, quando super altare in manu sacerdotis est Christus, Filius Dei vivi! O admiranda altitudo et stupenda dignatio! O humilitas sublimis! O sublimitas humilis, quod Dominus universitatis, Deus et Dei Filius, sie se humiliat, ut pro nostra salute sub modica panis formula se abscondat!

Videte, fratres, humilitatem Dei et effundite coram illo corda vestra; humiliamini et vos, ut exaltemini ab eo. Nihil ergo de vobis retineatis vobis, ut totos vos recipiat, qui se vobis exhibet totum.«

STOCKHOLMS KATOLSKA STIFT
DIOECESIS HOLMIENSIS